

6 *Die federale universiteit*

Die Universiteit van Suid-Afrika het op die Dinsdag na die Paasvakansie in 1918 stilweg oorgeneem by sy voorganger. Die bietjie viering van die koms van die heuglike dag het by die samestellende kolleges plaasgevind, want daar was origens min rede vir vreugdebetoon. Die Eerste Wêreldoorlog was diep in sy vierde jaar en die vrede na alle waarskynlikheid ver in die verskiet. Die Duitse lente-offensief het maar stadig tot stilstand gekom aan die Westerfront.

Die universiteit se nuwe administratiewe setel was minder indrukwekkend as dié van die ou inrigting in Kaapstad. Die universiteit het kantore in Somersethuis, in Vermeulenstraat, Pretoria, van die sakeman en weldoener, Charles W. Maggs, gehuur. Daar was darem genoeg voorsiening vir die registrateur, Thomson, en sy assistente, Charles Cameron Grant, Harold M. Harradine en Margaret R. Gordon. Hierdie vier het van die Kaapse universiteit af oorgekom na Transvaal om die opvolger van die ou universiteit te dien. Die eerste vise-kanselier, W.J. Viljoen, en sy adjunk, J. E. Adamson, het die gehuurde kantore bloot as noodhulp beskou en gehoop dat die universiteit spoedig in 'n geskikte gebou, met 'n saal wat groot genoeg is vir die jaarlikse promosieplegtigheid, gehuisves sou wees. Maar die Universiteit van Suid-Afrika het meer as 'n kwart eeu in Somersethuis gebly.

Hoewel die universiteit in 'n betreklik onbeduidende gebou begin het, was sy raad van die begin af ruim verteenwoordigend van alle belange op die gebied van die hoër onderwys in die hele

SOMERSETHUIS

Die nuwe universiteit sou in Pretoria gesetel wees, en die gerieflike universiteitsgebou in Kaapstad, wat 'n tyd lank aan die pasgestigte Universiteit van Kaapstad verhuur sou word, moes ontruim word.

Die personeel wat wou saamkom, is met behoud van salaris oorgeplaas van Kaapstad af, met 'n klein plaaslike toelae soos in die geval van staatsamptenare.

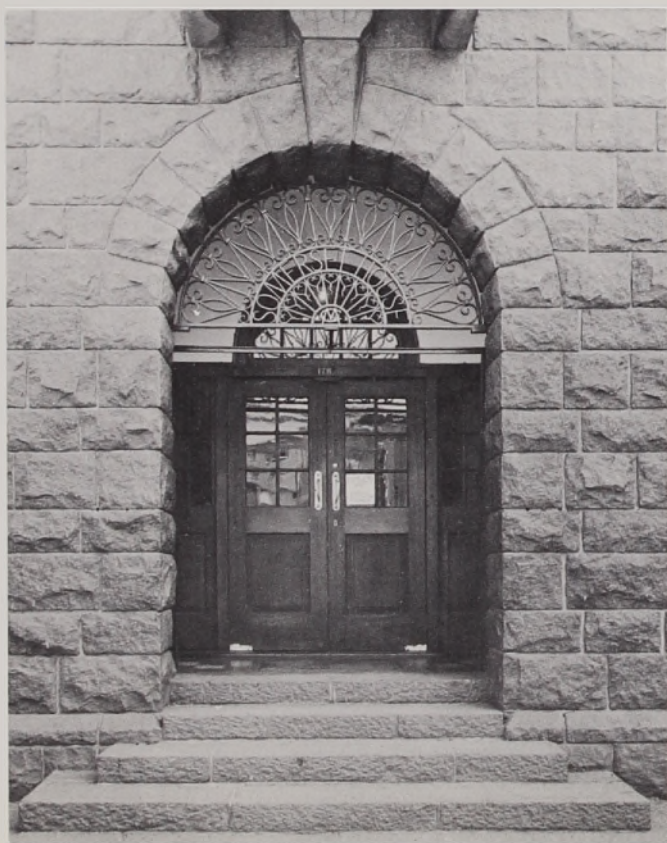
In Pretoria is daar ingetrek in 'n paar gehuurde kantore in Somersethuis in Vermeulenstraat. Ruimte was beperk, en daar was nie eers 'n saal soos in Kaapstad waar promosieplegtighede gehou kon word nie. Die personeel het gevoel dit was eintlik 'n vernedering om van 'n eie gebou na 'n paar gehuurde kantore te kom.

Mettertyd is meer kantore bygehuur, maar gradedae moes elders gehou word. Tot 1949 was die registrateur en sy personeel in hierdie gebou gevestig.

*Somersethuis waarin die eerste kantore van die
Universiteit van Suid-Afrika was*

Somersethuis

*Die
hoofingang*

land, ja selfs buite die land, want Suid-Rhodesië het besluit om deel te neem aan die beraadslagings van die eerste raad. Veël later, in 1944, het die mandaatgebied Suidwes-Afrika gevolg. Die bestuursliggaam was kleiner as dié van die Kaapse universiteit in sy laaste jare. Behalwe die lede wat die raad en die senaat van elke kollege benoem het, is agt lede deur die goewerneur-generaal aangestel en vier deur die konvokasie gekies. Die professorale element in die raad was sterk, want nie alleen het die samestellende kolleges dosente benoem nie, maar die konvokasie het nog steeds volgens die „ticket“-stelsel voorkeur gegee aan kollege-professore as hulle verteenwoordigers. Onder die groot getal wat sitting geneem het as benoemdes van die kolleges of die konvokasie tot 1946 was daar R. B. Denison en die Orkney-plantkundige, J. W. Bews, van Natal, A. Stanley Kidd van die Rhodes-universiteitskollege en D. F. Malherbe van Bloemfontein, die eerste professor van Afrikaans in Suid-Afrika.

Die het gebruik geword om die hoofde van die provinsiale onderwysdepartemente amfshalwe op die goewerneur-generaal se lys aan te stel. Daardeur het die Universiteit van Suid-Afrika die dienste verkry van 'n aantal manne met aanmerklike administratiewe ondervinding. Onder hulle was Viljoen van die Vrystaat en Kaapland, Adamson en Hoogenhout van Transvaal, Hugh Bryan en F. D. Hugo van Natal, S. H. Pellissier van Bloemfontein en die Kaapse superintendent-generaal van onderwys, W. de Vos Malan. Van 1932 tot 1934 is S. P. E. Boshoff, as direkteur van onderwys in Pretoria, lid van die raad.

Suid-Rhodesië en Suidwes-Afrika is ook verteenwoordig deur die hoofde van hulle onderwysdepartemente. L. M. Foggin, aangestel in 1918, was baie jare lank die Rhodesiese lid. W. Orban was Suidwes-Afrika se eerste lid. Hierdie verteenwoordiging van lande buite die Unie het tot 1954 geduur.

Baie lede van die raad het 'n lang verbintenis met die universiteit gehad. Twee kollegeraadsafgevaardigdes, die Katolieke kerkman uit Natal, eerw. Leo Sormany, en die verteenwoordiger van die Hugenotekollege, eerw. William Flint, was onder dié wat vroeër die ou eksaminerende universiteit in Kaapstad gedien

het. Twee ander kollegeraadslede, W. P. Bond van Grahamstad en ds. H. J. R. du Plessis van Potchefstroom, het jare lank in die federale raad gedien, so ook die Engelsman, Percival Carleton Gane, later regter van die hooggeregshof, wat by aparte geleenthede deur die raad van die Rhodes-universiteitskollege en deur die konvokasie gekies is. Ferdinand Postma van Potchefstroom, 'n kragtige steunpilaar gedurende die hele federale tyd, het in 1919 lid van die raad geword.

William Thomson (later sir), wat in 1922 afgetree het as registrateur en later prinsipaal van die Universiteit van die Witwatersrand geword het, is in 1924 deur die goewerneur-generaal as lid van die raad aangewys. Hy het tot aan sy dood in 1947 gedien en so langer as sestig jaar 'n byna ononderbroke verbintenis met die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop en die Universiteit van Suid-Afrika gehandhaaf. A. J. R. van Rhijn van *Die Volksblad* in Bloemfontein, volksraadslid en later die Unie se hoëkommissaris in Londen, was nog 'n lid wat die raad lank gedien het, so ook sy mede-Afrikaner, die kultuurleier P. C. Schoonees. Albei is deur die goewerneur-generaal aangestel, asook A. A. Roberts, later die Unie se diplomatieke verteenwoordiger in Kanada. Roberts, net soos M. C. Botha vroeër, was raadslid en tegelyk sekretaris van onderwys. Hierdie skakeling met 'n staatsdepartement was egter uitsonderlik. Botha, Roberts en Van Rhijn is al drie as vise-kanselier gekies, Van Rhijn vir twee opvolgende termyne in 1948 en 1950.

Twee manne wat elkeen die eerste prinsipaal van onafhanklike universiteite geword het, is in die federale tyd wat in 1951 geëindig het, as raadslede van die Universiteit van Suid-Afrika aangestel. Hulle was H. van der Merwe Scholtz van die Bloemfonteinse kollege en E. G. Malherbe van Natal. Scholtz het in 1944 raadslid geword en Malherbe die volgende jaar. Albei sou ook verbonde wees aan die Universiteit van Suid-Afrika in 'n nuwe gedaante. Die vader van die wetgewing van 1916, F. S. Malan, was ook etlike jare raadslid. Hy het 'n kort termyn in 1932 gedien toe hy as direkteur van onderwys in Transvaal waargeneem het en weer van 1936 tot 1940 as verteenwoordiger van die raad

WILLEM JACOBUS VILJOEN is op 5 Oktober 1869 te Richmond, Kaapprovinsie, gebore waar hy die laerskool deurloop; dan na Stellenbosch en Kaapstad. Hy matrikuleer in 1887 en behaal die B.A. in 1890. Hierna studeer hy aan die universiteite in Amsterdam, Leiden en Strassburg. By laasgenoemde universiteit verwerf hy die doktorsgraad in Wysbegeerte.

In 1894 kry hy 'n aanstelling as hoogleraar in Geskiedenis en Moderne Tale aan die Victoria-kollege, waar hy vir baie jare 'n groot rol speel en waar baie invloed van hom uitgegaan het, want hy het die opvoeding 'n lewenstaak gemaak.

In 1910 word hy direkteur van onderwys in die Oranje-Vrystaat. Hy was 'n pleitbesorger vir die vereenvoudigde skryftaal in Hollands en was teen Afrikaans, en dit juis in 'n tyd van groot stryd en opwinding oor die tweetaligheidswet.

In 1918 word Viljoen superintendent-generaal van onderwys in die Kaapprovinsie – die eerste Afrikaner om dié pos te beklee.

In 1923 ontvang hy 'n ere-doktorsgraad in Siviele Reg van die Universiteit van Oxford. Hy skryf 'n hele aantal boeke, waaronder 'n Afrikaanse vertaling van *Jock of the Bushveld*.

Hy is lid van die Raad van 1897 af tot sy dood toe. In 1918 word hy die eerste vise-kanselier van die nuwe bedeling en bly dit tot 1922.

Willem Jacobus Viljoen is in Seepunt, Kaapstad, op 19 Julie 1929 oorlede.

Prof. Willem Jacobus Viljoen, M.A., Phil.D., D.C.L. (h.c.)

Raadslid 1897–1929

Mede- en adjunk-vise-kanselier 1916–1918; 1922–1926

Vise-kanselier 1918–1922

(Foto: Universiteit van Stellenbosch)

van die Hugenotekollege. In 1936 word hy vise-kanselier as opvolger van F. D. Hugo.

Die kanselier van die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop, die hertog van Connaught en Strathearn, het ingewillig om die federale universiteit te dien. Na sy dood in 1942 is die eerste Suid-Afrikaanse kanselier, Nicolaas Johannes de Wet, aangestel. Van Rhijn en drie ander het opeenvolgende ampstermyne van twee jaar as vise-kanselier uitgedien. Hulle was W. J. Viljoen, sy opvolger in 1922, J. E. Adamson, en Ferdinand Postma, wat vise-kanselier was van 1940 tot 1944. Die vise-kanselier van 1930 tot 1932, N. M. Hoogenhout, het in die tuig gesterf.

Van 1918 af het vroue vir die eerste keer begin deelneem aan die bestuur van die universiteit. Ethel M. Doidge van die Departement van Landbou is in 1940 as lid van die eerste raad deur die goewerneur-generaal aangestel. Die Hugenotekollege kies Marjorie A. Malan, die vrou van die sittende Kaapse superintendent-generaal van onderwys, as verteenwoordiger. Hugenotekollege het goeie diens van sy vroueprofessore gehad. Onder dié wat lid geword het van die raad van die federale universiteit was die Amerikaanse vrou Bertha Stoneman en Florence M. Snell en die Afrikaanssprekende hoof, Anna J. D. de Villiers.

Die registrateur was ook sekretaris van die Gemeenskaplike Matrikulasieraad, die Gemeenskaplike Komitee vir Beroepseksamens en later van die Carnegie Corporation Visitors' Grants-komitee en die Voortrekkermonumentfonds. Hy was ook sekretaris van die konvokasie. Hierdie liggaam het, vir sover dit sy jaarlikse vergaderings betref, gaandeweg 'n blote aanhangsel van die professorale senaat en 'n ondoeltreffende adviesliggaam geword. Hy het nog tot 1930 elke jaar vergader, 'n president vir die jaar gekies en af en toe sy mening uitgespreek oor sake van belang vir die universiteit. Die eerste president was B.A. Tindall, voorbestem vir 'n hoë regterlike amp. Latere presidente was o.a. sir George Cory en H. T. Reinink, van wie albei twee opvolgende jare in amp was. Na die verkiesing van S. H. Pellissier as president in 1930 is slegs een maal 'n kworum gevind vir die jaarvergadering. By die geleentheid is professor emeritus Adriaan Francken van

die Bloemfonteinse kollege gekies om die presidentsamp, wat toe vakant was, vir die komende jaar te beklee.

Die konvokasie het egter voortgegaan om raadslede per posstem te kies en kon ook opgeroep word om die universiteit se kanselier op dieselfde wyse te kies. In 1942 is een van die bitterste verkiesings in verband met die vier setels in die vyfde raad gehou. Gedurende die Tweede Wêreldoorlog, soos ook in die Eerste, was Suid-Afrika 'n verdeelde land.

'n Mens kon duidelik die verskillende politieke rigtings in die kandidaatlyste bespeur. Een groep, wat die steun òf van die militante Ossewa-Brandwag òf van die eksklusiewe Afrikaner-Broederbond sou geniet het, het bestaan uit twee sittende raadslede, professor W. F. C. Arndt van Bloemfontein en die vorige eerste minister se seun, dr. Albert Hertzog, dr. Nicolaas Diederichs, enkele jare dosent aan die Vrystaatse kollege, en professor J. C. van Rooy van Potchefstroom. Teenoor hulle het 'n ander groep toegetree wat blykbaar die steun van die Verenigde Party gehad het. Hulle was die Transvaalse kandidaat T. P. C. Boezaart, Alexander Kerr van Fort Hare in Kaapland en twee vroeëre Rhodes-studente, Leif Egeland van Natal en I. S. Fourie van die Oranje-Vrystaat. Fourie het toe pas die Bloemfonteinse kollege in die universiteitsraad verteenwoordig. Arndt is deur die senaat van sy kollege gekies, maar die lys waarop sy naam as konvokasiekandidaat verskyn het, het die onderspit gedelf teen die opponerende lys. Egeland en Kerr het 'n gelyke getal stemme getrek bo-aan die stemming. Kort op hulle hakke het Fourie en Boezaart gevolg.

Die hartstogte wat hierdie stryd opgewek het, het die vrees laat ontstaan dat die aanstaande verkiesing van 'n nuwe kanselier net soveel bitterheid sal oplewer. 'n Spesiale oorlogsmaatreël van 1941 het reeds die vergadering van die konvokasie in dié jaar afgelas ter wille van besparing. Twee jaar later is die statute so gewysig dat die vise-kanselier as president van die konvokasie kon optree, en in dieselfde jaar is wetgewing ingedien wat aan die raad die bevoegdheid verleen het om die kanselier te kies. So is die konvokasie se mag ingekort en 'n moontlike krisis afge-

NICOLAAS MARAIS HOOGENHOUT is op 9 Januarie 1876 te Wellington, Kaapprovinsie, gebore as oudste seun van C.P. Hoogenhout, een van die leiers van die Eerste Taalbeweging, in wie se skool op Groenberg hy sy laerskoolopleiding ontvang. Hy matrikuleer in 1894 op Wellington, behaal in 1897 die B.A. en in 1899 die M.A. aan Victoriakollege en gaan dan na Strassbourg waar hy in 1902 die D.Phil. verwerf.

Na sy terugkeer in Suid-Afrika gee hy 'n tyd lank onderwys, word onderhoof van die Pretoriase Normaalkollege in 1908 en is van 1922 tot 1928 hoof van die inrigting.

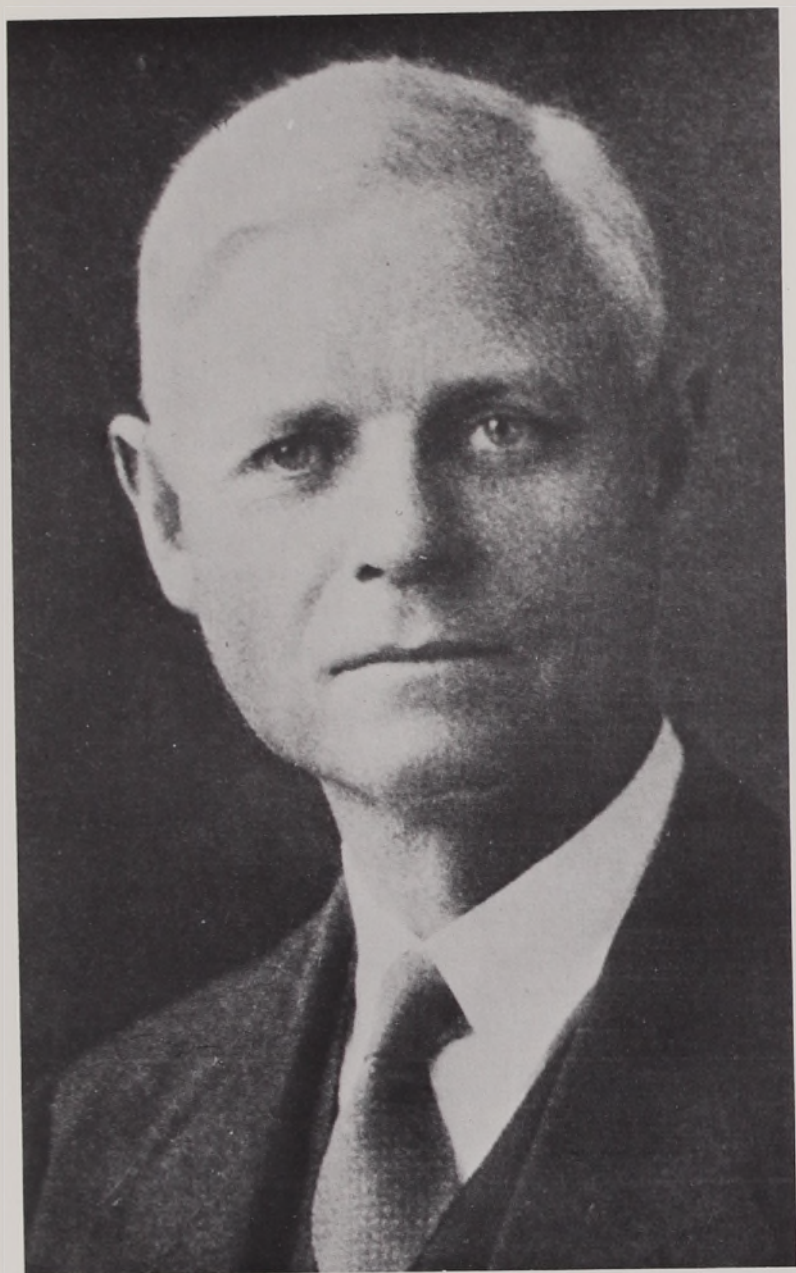
Hy is later terselfdertyd dosent aan die Transvaalse Universiteitskollege en ook rektor daarvan van 1925 tot 1927. In 1928 word hy direkteur van onderwys in Transvaal tot sy dood in 1932.

Benewens etlike boeke verskyn daar talle bydraes van hom in *Het Christelik Schoolblad*. Hy stel intens belang in onderwyssake en het as onderwyman en kultuurleier sy stempel veral in die Transvaalse onderwyswêreld afgedruk.

Hy is lid van die universiteitsraad van 1925 tot 1927 en weer van 1928 af tot 1932. Hy word vise-kanselier in 1931, maar het nie geleef om 'n termyn uit te dien nie.

Hy is op 9 Februarie 1932 te Pretoria in die ouderdom van 56 jaar oorlede.

Dr. Nicolaas Marais Hoogenhout, M.A., D.Phil.
Raadslid 1925-1927; 1928-1932
Vise-kanselier 1930-1932
(Foto: Universiteit van Pretoria)

weer. Die konvokasie het darem die voorreg behou om raadslede te kies, hoewel min lede van hulle posstemreg gebruik gemaak het. Hierdie toestand kon later moeilikheid meebring vir 'n universiteit met 'n raad wat geheel en al blank is, want reeds teen 1942 het nie-blanke konvokasielede hulle laat nomineer as kandidate vir sitting in die raad.

Die samestelling van 'n universiteitsenaat uit professore en departementshoofde was 'n afwyking van die gebruik by die ou Kaapse universiteit. Onder leiding van die senaat het daar 'n fakulteitstelsel ontstaan om die werk van die kolleges te koördineer. Die eerste voorsitter van die senaat was George Corstorphine van die Mynskool. Onder sy opvolgers was daar Paterson van die Transvaalse Universiteitskollege, Bews van Natal, Postma van Potchefstroom, T. F. Dreyer van die Vrystaatse kollege en J. Smeath Thomas van Rhodes-universiteitskollege.

Die fakulteit Vecartsenykunde, met sir Arnold Theiler as eerste dekaan, en die fakulteit Landbou onder J. M. Hector en J. C. Ross, het net te doen gehad met studie aan die Transvaalse Universiteitskollege. Die fakulteit Geneeskunde, in 1920 gestig onder E. P. Stibbe as dekaan, was beperk tot die Mynskool, later verdoop tot die Universiteitskollege van Johannesburg. Die fakulteit Opvoedkunde het eers in 1927 tot stand gekom. Sir John Adamson, toe hoof van Rhodes, was die eerste dekaan. Een van sy opvolgers was die uitnemende opvoedkundige J. Chris Coetzee van Potchefstroom. Met een kort onderbreking was daar tot 1949 'n aktiewe fakulteit Ingenieurswese. Uit die Mynskool het die eerste dekaan, John Orr, voortgekom, maar baie jare lank was die Natalse Universiteitskollege die enigste kollege wat op hierdie terrein onderrig gegee het. Sy professore, H. Clark en J.H. Neal, het lank om die beurt as dekaan opgetree. 'n Fakulteit Sosiale Wetenskappe is in 1944 onder J. de W. Keyter van Bloemfontein ingestel.

Die huidige fakulteite Lettere, Handel en Administrasie, Regte en Natuurwetenskappe dateer uit die begin van die Universiteit van Suid-Afrika. Reinink van die Transvaalse Universiteitskollege was die eerste dekaan van die fakulteit Lettere; onder die ander

was Postma, Scholtz en die Potchefstroomse historikus A. J. H. van der Walt. In die fakulteit Handel, waarvan J. Findlay van die Mynskool die eerste dekaan was, het J. E. Holloway en E. H. Brookes van die Transvaalse Universiteitskollege in die vroeë jare 'n belangrike rol gespeel. In 1927 word Orlando Oldham van Natal dekaan en bly in amp tot 1937. Hy was weer dekaan van 1942 tot 1944. Die eerste dekaan van die fakulteit Regte was W. Pittman van die Transvaalse Universiteitskollege. Later het F. B. Burchell van Natal en C. P. Brink van Bloemfontein lank as dekaan gedien. Alexander Ogg van die Mynskool het in 1918 die eerste dekaan van die fakulteit Natuurwetenskappe geword. Onder sy opvolgers was Bews van Natal, W. F. Barker van Rhodes en W. H. Logeman van Bloemfontein.

Twee raadskomitees was verantwoordelik vir die skool- en die musiekeksamens van die universiteit. Al twee hierdie byfunksies het genoeg moeilikheid opgelewer. 'n Beweging weg van universiteitsbeheer oor skooleksamens het al vroeg ontstaan. Teen 1933 het net die staats- of provinsiale skole van Natal, Swaziland en Suidwes-Afrika nog kandidate vir die universiteit se juniorserטיפikaatsamens opgestuur. Die ander provinsies het toe al hulle eie eksamenreëlings getref. Baie private skole het die eksamens van die universiteit egter nuttig gevind, o.a. die skole van die Rooms-Katolieke Kerk. Die eis om verteenwoordiging van groepe skole deur assessorlede in die raadskomitee is al hoe sterker gestel, en eindelik het die universiteit in 1934 daartoe ingestem met sekere kwalifikasies. In daardie jaar is R. F. Currey, die rektor van Michaelhouse en verteenwoordiger van die „Konferensieskole”, en F. C. McManus van die Christian Brothers' College in Kimberley, die genomineerde van die Katolieke groep, as assessorlede gekies.

Die musiekeksamens het baie moeilikheid veroorsaak. Die Universiteit van Suid-Afrika was in 'n ongemaklike posisie. Hy moes die Associated Board in Londen sowel as die musiekprofessie en die Suid-Afrikaanse publiek tevrede stel. Die musiekkomitee van die raad was nie verteenwoordigend van die hele professie nie. Die regsgeleerde en geskiedkundige, Manfred Nathan, vertel van

JOHNERNEST ADAMSON is op 11 Januarie 1867 te Wakefield, Yorkshire, Engeland, gebore. Hy kry sy laerskoolopleiding aan die St. Michael's Primary School, sy onderwysersopleiding aan St. Mark's College in Londen, en voltooi sy studies in 1890. Hy behaal die M.A. in Wysbegeerte van die Universiteit van Londen in 1901 en die doktorsgraad van dieselfde universiteit in 1921.

Hy begin sy onderwysloopbaan aan die South Wales Training College, Carmarthen.

In 1902 aanvaar hy die aanstelling as hoof van die Pretoriase Normaal-kollege en drie jaar later die aanstelling as direkteur van onderwys in Transvaal. Hy behou die pos tot 1924.

As opvoedkundige dra hy oneindig baie by tot die ontwikkeling van die onderwys in al sy vertakkinge. Hy neem 'n leidende aandeel in alle skoolsake en laat baie geskifte oor die onderwys die lig sien. Vir sy groot en waardevolle bydrae en dienste aan die opvoeding kry hy die C.M.G. in 1923 en word in 1924 tot ridder geslaan.

Na sy aftrede as direkteur van onderwys word hy die eerste prinsipaal van Rhodes-universiteitskollege, waar hy ook weer opvoedkunde doseer tot in 1930. Na hierdie datum dien hy nog as voorsitter van verskeie komitees rakende universiteitskolleges en onderwysaangeleenthede.

Hy is lid van die raad van die universiteit met 'n kort onderbreking van 1906 tot 1930, en vise-kanselier van 1922 tot 1926.

Hy is op 26 April 1950 te Muizenberg, Kaapstad, oorlede.

Sir John Ernest Adamson, Kt., M.A., D.Litt., C.M.G.

Raadslid 1906-1909; 1909-1930

Dekaan Fakulteit Opvoedkunde 1927-1929

Adjuk-vise-kanselier 1918-1920; 1921-1922

Vise-kanselier 1922-1926

sy rol in die beraadslagings tussen 1924 en 1930. „Ek was lid van die musiekkomitee,” skryf hy in sy outobiografie. „Die ander lede het my blykbaar heeltemal ten onregte as ’n gesaghebbende beskou, maar hulle kon my ewe goed in die finansieskomitee aangestel het.” Toe Percival R. Kirby en Theophil Wendt in 1923 probeer het om die werk van kandidate met ’n gestrengheid te beoordeel wat tevore onbekend was, het daar ontsteltenis in die musiekwêreld uitgebreek. Die aanstelling van plaaslike eksaminatore in die musiekteorie was die begin van die wegbreek van die Associated Board. Die Engelse eksaminatore is gekritiseer weens hulle onvermoë in Afrikaanssprekende streke. Die Associated Board wou egter geen ander eise aan eksaminatore stel as musikale en professionele bekwaamheid nie. Hierteenoor was daar ’n mate van vooroordeel ten gunste van die ingevoerde eksaminatore. In die jare dertig het die universiteit nietemin begin om Suid-Afrikaners vir die praktiese sowel as die teoretiese vraestelle te gebruik. Die verhouding met die Associated Board het gaandeweg versleg en selfs voor die Tweede Wêreldoorlog was daar sprake van ’n totale verbreking van die bande, wat toe darem eers in 1945 plaasgevind het.

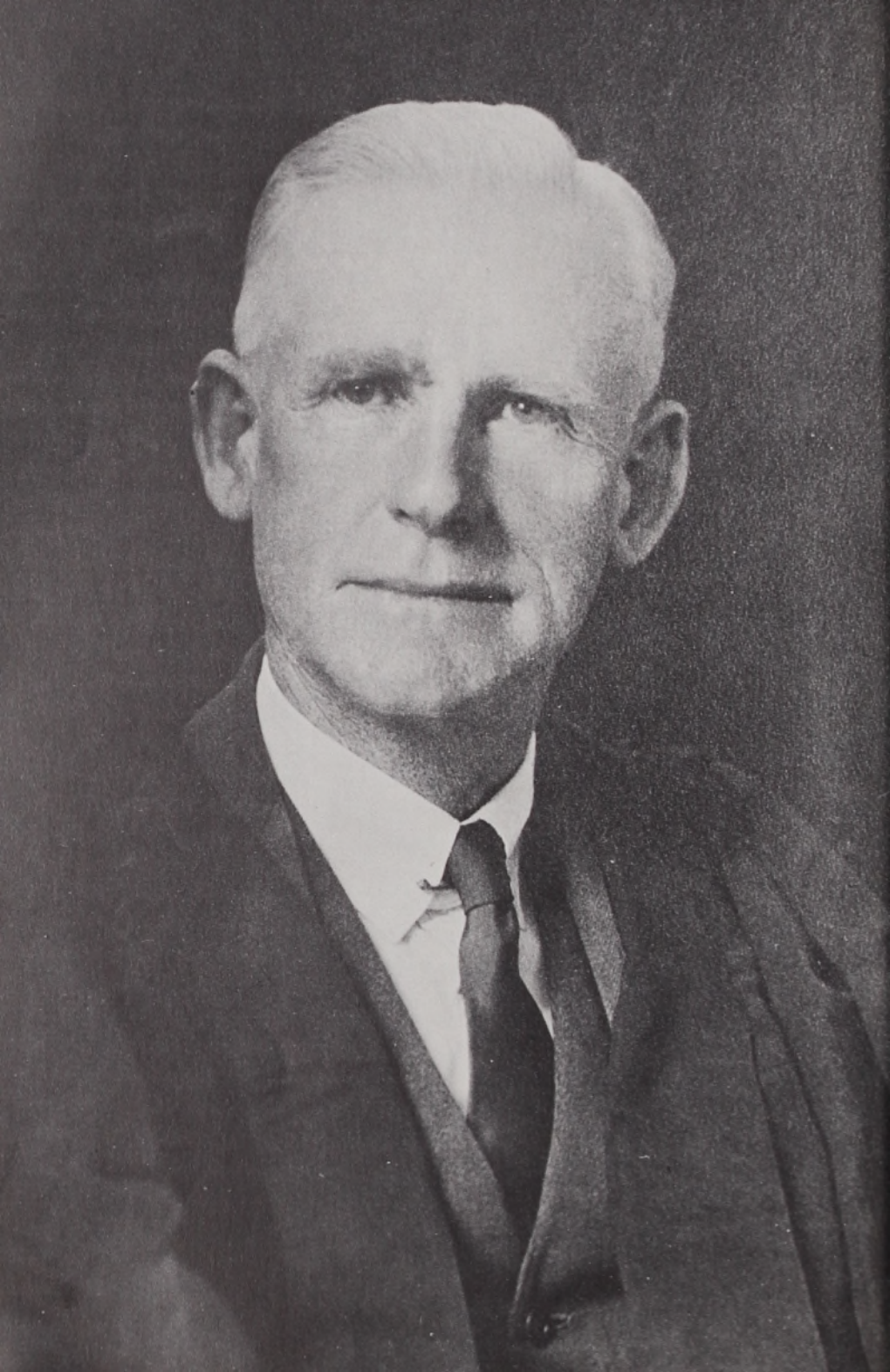
Ongetwyfeld het hierdie bykomende werk van die universiteit vir hom geldelik baie beteken. ’n Latere registrateur, Langham Murray, het ten minste by een geleentheid gesê dat die geld wat die kandidate vir die eksamens van die universiteit betaal het, die universiteit in krisistye aan die gang gehou het. Geldsorge het die universiteit inderdaad lank gekwel. Die staatstoekenning in die eerste jare was wel ruim genoeg. Die universiteit het oor die R8 000 per jaar tussen 1919 en 1923 ontvang en byna R17 000 in 1925. In 1930 was die bewilliging nagenoeg R6 000, maar van toe af het die bedrag geleidelik begin krimp gedurende die depressiejare totdat die staatsubsidie in 1933 ’n powere R500 was, d.w.s. ’n bietjie meer as wat die Universiteit van Suid-Afrika van die regering van Suid-Rhodesië ontvang het en slegs een sesde van die bedrag wat die Kaapse regering aan die destydse eksaminerende universiteit in 1873 gegee het. Geen wonder dat ’n bekommerde afvaardiging bestaande uit die vise-kanselier

Pellissier, Charles C. Grant, Thomson se opvolger as registrateur, en die voorsitter van die raad se finansieskomitee, A. A. Roberts, sy opwagting by Jan Hofmeyr, die nuwe minister van onderwys, gemaak het nie. Die toestand het 'n bietjie verbeter met die uitvoering van die aanbevelings van die departementele komitee onder Adamson.

In 1934 en enige jare daarna ontvang die Universiteit van Suid-Afrika R2 000 per jaar, hoewel daar weer 'n insinking tot R1 000 in 1937 kom. In die laaste jare van die Tweede Wêreldoorlog het sake minder benard geword. In 1946 ontvang die universiteit darem 'n staatstoekenning van oor die R7 000.

Toe die depressie op sy ergste was, het daar darem 'n bietjie verligting gekom deur die verkoop van die universiteitsgebou in Koningin Victoriastraat, Kaapstad. Die bygebou, Poplar Lodge, was beset deur 'n plaaslike universiteitsverteenwoordiger, terwyl die hoofgebou af en toe vir konferensies gebruik is, maar teen die middel van die jare twintig het die Universiteit van Kaapstad voorgestel om die huur op te sê, en toe het dit begin lyk of die eiendom 'n geldelike las gaan word. Voordat aan verkoop gedink kon word, moes die gevoelens van die oorspronklike skenkers in ag geneem word, en in dié opsig was sir John Buchanan en H. W. Baumgarten kragtige pleitbesorgers. Verder moes die Universiteit van Suid-Afrika rekening hou met 'n bepaling dat die geboue uitsluitend vir onderwysdoeleindes gebruik mag word. Na baie bespreking is wetgewing ingedien om die universiteit in staat te stel om die geboue vir R90 000 te verkoop. 'n Herdenkingsbeurs, die Hiddingh-Currie, is toe ingestel om die skenkers se verteenwoordigers tevrede te stel. Van 1932 af is die geboue gebruik om die Kaapse provinsiale argief te huisves. Na aftrek van alle verpligtings het die universiteit iets meer as R70 000 ontvang, wat heelwat onder die munisipale waardasie was.

As federale inrigting was die Universiteit van Suid-Afrika bestem om 'n betekenisvolle rol in die ontwikkeling van die hoër onderwys te speel. Die universiteit het begin as die moeder van ses klein samestellende kolleges, nog te klein destyds om op eie

CHARLES CAMERON GRANT is op 15 Julie 1873 te Glenlivet, Banffshire, Skotland, gebore. Na sy opleiding aan die Keith High School, gaan hy na die Universiteit van Aberdeen, waar hy die M.A.-graad verwerf.

Onmiddellik na die Anglo-Boere-oorlog kom hy na Suid-Afrika en word in 1903 onderwyser op Winburg. Gesien die bitterheid tussen die Engels- en Afrikaanssprekendes destyds, sê dit baie vir Grant dat hy so bemind geword het dat daar hewige protes aangeteken is toe hy 'n jaar later na die Administrasie in Bloemfontein verplaas is. Met die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog is hy sekretaris van die onderwysdepartement van die Oranje-Vrystaat, sluit aan by die leer en doen diens in Suidwes-Afrika en Oos-Afrika en vorder tot kapteinsrang.

In Januarie 1918 word hy aangestel as assistent-registrateur en word registrateur in 1923 na die uittrede van Thomson. Die personeel moes heelwat aanpassings doen, want Thomson was baie gesteld op korrekte standaarde ten opsigte van klere, gedrag, verhoudings en selfs rook in die kantoor. Grant was minder begaan oor die sogenaamde „siviele diens“-standaarde. Met die nuwe bedeling van die universiteit is die invloed van die registrateur minder merkbaar in die registers en notule, anders as wat die geval was met sy voorgangers.

Hy is op 19 Augustus 1949 te Kaapstad oorlede.

*Charles Cameron Grant, M.A., M.B.E.
Registrateur 1923-1934*

DIE UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA EN DIE SAMESTELLENDEN UNIVERSITEITS-
KOLLEGES:

Die nuwe bedeling van die universiteit het op 2 April 1918 in werking getree. Daar was ses sulke kolleges by die universiteit geïnkorporeer:

Grey-universiteitskollege, Bloemfontein (van 1935 af bekend as die Universiteitskollege van die Oranje-Vrystaat)

Hugenote-kollege, Wellington (sedert 1920 Hugenote-universiteitskollege)

Natalse Universiteitskollege, Pietermaritzburg (sedert 1931 ook in Durban)

Rhodes-universiteitskollege, Grahamstad

Transvaalse Universiteitskollege, Pretoria

Suid-Afrikaanse Skool vir Mynwese en Ingenieurswetenskap (van 1920 Universiteitskollege, Johannesburg)

Die Potchefstroomse Universiteitskollege is in 1921 ook tot 'n samestellende kollege gemaak, maar is sedert 1933 weer bekend as die Potchefstroomse Universiteitskollege vir Christelike Hoër Onderwys

Almal behalwe die Hugenote-universiteitskollege het tot selfstandige universiteite ontwikkel.

Saamgestelde wapens van die universiteit en kolleges wat tot selfstandige universiteite ontwikkel het met datums van onafhanklikheidswording

1916

1916

1922

1930

1949

1950

1951

1951

bene te staan, al het H. E. S. Fremantle ook gepleit vir hulle onafhanklike status. Aan die einde van 1918 was die Pretoriase kollege die grootste, met oor die 250 studente, maar die naburige Mynskool in Johannesburg het toe al 179 studente gehad en was vinnig besig om hom in te haal. Rhodes en Grey het toe nog nie 150 gehaal nie, die Natalse kollege het maar 86 gehad en die Hugenotekollege 'n luttele 56, van wie 8 mans was. Die federasie het met ligte hand oor die kolleges geregeer, want daar was geen beheer oor die interne kollegesake of selfs oor die aanstelling van personeel nie.

Die Johannesburgse kollege het vinnig na onafhanklikheid beweeg onder die leiding van Jan Hofmeyr, wat prinsipaal geword het na die dood van Corstorphine in 1919. Teen 1921 was daar al byna 900 studente. Dit was 'n universiteitskollege wat 'n groot gebied in Suider-Afrika bedien het. Hoewel daar bedenkinge in sekere kringe van die universiteit was dat die verlies van so 'n lewenskragtige lid die stabiliteit van die federale bouwerk sal skaad, is die Universiteit van die Witwatersrand tog ingestel by Wet 15 van 1921. Die bande met die federale universiteit is in Maart daarop verbreek. Daar was tekens dat ander kolleges graag dieselfde koers wil inslaan, maar net in Pretoria kon drome van onafhanklikheid verwesenlik word. Die Transvaalse Universiteitskollege het in 1924 die voorgestelde amalgamasie met die nuwe Universiteit van die Witwatersrand verwerp en 'n veldtog op tou gesit wat tot Wet 13 van 1930 gelei het, waardeur die Universiteit van Pretoria op Krugerdag, 10 Oktober, tot stand gekom het. Die federale universiteit was in 'n neerslagtige stemming na die verlies van nog 'n lid. Hy het hom begin sien, soos wat 'n pas verkose raadslid, professor E. H. Brookes dit gestel het, as 'n geleidelik ontbindende en klaarblyklik verbygaande organisasie wat bestem is om in die afgeleë maar nie al te ver afgeleë toekoms nie, uiteen te val in sy samestellende dele. Ook is die moedeloosheid nie weggesteek nie, want by die promosieplegtigheid in Maart 1930 – enkele maande voordat die Transvaalse Universiteitskollege onafhanklik geword het – het die visekanselier, Hugh Bryan, beken dat die Universiteit van Suid-

Afrika nie meer kan maak asof hy danig ingenome is met sy gedurig krimpende ledetal nie.

Daar het darem vergoeding vir die verlies van die Johannesburgse kollege gekom toe die Gereformeerde Kerk op Potchefstroom toelating as samestellende lid gevra het vir die nuwe kollege wat uit die Literariese Departement van die Teologiese Seminarie gestig is. In universiteitskringe was daar 'n mate van aarseling oor die opname van 'n klein en moontlik swak nuwe lid. Van die kant van Potchefstroom was daar weer teleurstelling dat die federale universiteit, uit die aard van sy sekulêre karakter, verplig was om die woorde „vir Christelike Hoër Onderwys” uit die naam van die nuwe inrigting te laat skrap. Tog is die twyfel aan albei kante uit die weg geruim en is die Potchefstroomse Universiteitskollege by Wet 25 van 1921 ingelyf in die federasie. Twaalf jaar later is die „verminkte vaandel”, soos Ferdinand Postma dit beskryf het, herstel en het die naam van die kollege weer getuig van die godsdienstige ideale wat die leiers besiel het.

'n Aantal jare daarna kon 'n mens altyd te wagte wees dat ander inrigtings tot die federasie toetree. Aanvanklik het daar heelwat onsekerheid geheers oor die bestek van die hoër onderwys in die Unie. Uiteindelik is 'n omskrywing in die wet op finansiële verhoudings van 1922 opgeneem. Daarvolgens is die terrein wyd afgesteek; selfs huishoudskole is onder die departement van Unie-onderwys geplaas. Die wet op hoër onderwys van die volgende jaar het spesiale bepalings in verband met die beheer oor alle skole, kolleges en inrigtings onder die Unieregering bevat. Opleidingskolleges vir onderwysers kon eendag ook hoër status aanvra; maar van groter onmiddellike belang was die uitwerking van die nuwe bedeling op die tegniese kolleges en die Suid-Afrikaanse Naturellekollege.

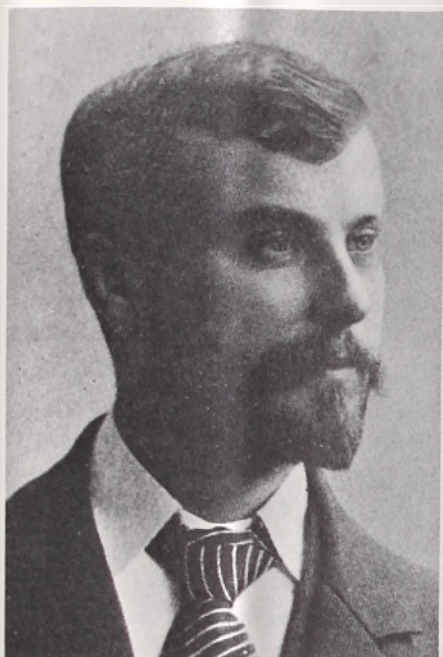
Die tegniese kolleges, veral die een in Durban, sou baie daarby baat as die deur tot universitêre opleiding geopen sou word. Die Natalse kollege het nie alleen voltydse kursusse in ingenieurswese en handel aangebied nie, maar het ook lesings in die skone kunste en seminare in ander universiteitsvakke gehou. 'n Uit-

Die eerste raadsvergadering van die nuwe bedeling is op 13 April 1918 gehou en die eerste senaatsvergadering op 20 April.

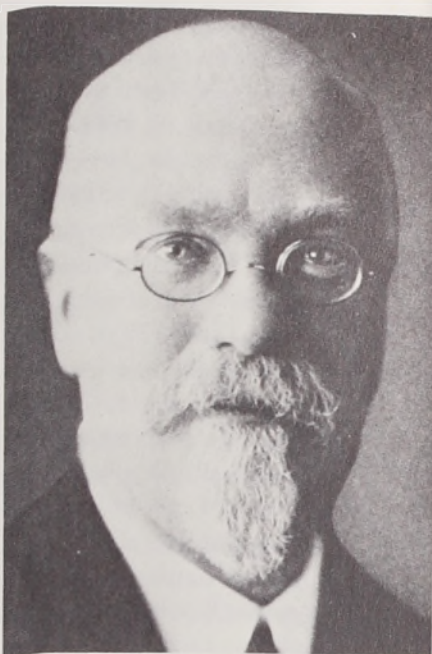
DIE SENAAT is saamgestel uit benoemde lede van die samestellende universiteitskolleges. Die voorsitter was verder ook voorsitter van die uitvoerende komitee van die senaat. Die senaat is verder onderverdeel in fakulteite, en die fakulteite in studiekomitees, maar alle fakulteits- en studiekomiteeledes was nie noodwendig lede van die senaat nie.

Die voorsitter van die senaat het nie net belangrike koördinerings van die werksaamhede van die senaat gedoen nie, maar hy moes ook op hoogte wees van senaatsbesluite, pligte en magte, en hy moes die nodige leiding gee. Daarbenewens het hy namens die senaat beslissings geneem tussen die vergaderings van die senaat.

Uit die aard van die saak was veral die eerste jare uiters moeilike jare, want die verskillende kolleges het gekom, elkeen met sy besondere behoeftes en probleme, waarvoor bevredigende oplossings gevind moes word.

*Dr. G.S. Corstorphine
(School of Mines) 1918*

*Prof. A.C. Paterson (Transvaalse
Universiteitskollege) 1918-1922*

*Prof. J.W. Bews
Natalse Universiteitskollege)
1922-1924; 1934-1936*

*Prof. P.J. du Toit
(Transvaalse Universiteitskollege)
1924-1926*

*Prof. F. Postma (Potchef-
stroomse Universiteitskollege)
1926-1928; 1936-1938*

vloeiende van die nuutste ontwikkelings op die gebied van die hoër onderwys was dat die Durbanse kollege, verdoop tot die Natalse Tegnieese Kollege, departemente van handel, ingenieurswese en skone kunste op volle universiteitspeil kon instel in samewerking met die Natalse Universiteitskollege in Pietermaritzburg. Ander tegnieese kolleges, sedert 1926 verenig in 'n nasionale organisasie, het soortgelyke vergesigte van grootheid begin sien.

Die Suid-Afrikaanse Naturellekollege by Fort Hare, naby Alice, het destyds ook op die drumpel van aanmerklike vordering gestaan. In 1923 is Zachariah K. Matthews, die toekomstige Botswana-ambassadeur in die Verenigde State, die eerste student van Fort Hare wat die B.A.-graad verwerf. Fort Hare was gereed om in die geleedere van die universiteitskolleges opgeneem te word, al was sy middele karig en sy suksesse nog maar min. Sy studente het ekstern gewerk vir die grade van die Universiteit van Suid-Afrika, en die universiteit het skakeling met die kollege onderhou deur die aanstelling van twee lede in die kollege se bestuursliggaam. Een bekende voorstander van onderwys aan nie-blankes, professor G. F. Dingemans van Rhodes, het die kollege meer as 'n kwarteeu lank as raadslid gedien. Die wet op hoër onderwys van 1923 erken die Suid-Afrikaanse Naturellekollege as 'n inrigting op die peil van 'n universiteitskollege. Hierdeur en deurdat die kursusse van Fort Hare grotendeels deur die leergange van die Universiteit van Suid-Afrika bepaal is, is hy onvermydelik nader aan die federasie getrek.

In 1937 doen die Universiteit van Suid-Afrika 'n paar toegewings aan die kollege waardeur sy dosente die status van interne eksaminatore verkry en die kollege self sy leergange kon opstel. Die Suid-Afrikaanse Naturellekollege het egter nie 'n federale lid geword nie, en hoewel die prinsipaal, Kerr, in die „politieke verkiesing” van 1942 'n setel in die universiteitsraad verower het, het dit nie neergekom op amptelike erkenning van 'n besondere verhouding met die universiteit nie.

Hoewel daar geen rede was om aan die status van die Suid-Afrikaanse Naturellekollege as inrigting vir hoër onderwys te twyfel nie, het baie mense ernstige bedenkinge gehad oor die

aanspraak van tegniese kolleges op hierdie erkenning. In 1927 is 'n kommissie onder J. G. van der Horst aangestel om die universiteitswese in die land te ondersoek, en voor die kommissie het die Universiteit van Suid-Afrika hom duidelik teen die toesegging van universiteitskollege-status aan tegniese inrigtings uitgespreek. Die Van der Horst-kommissie beveel in 1928 die beëindiging van verdere toetreding en van die skakel tussen die Natalse Tegniese Instituut en die Natalse Universiteitskollege aan. Tussen universitêre werk en ander vorme van gevorderde opleiding is daar nooit 'n skerp grens getrek nie, maar daar is duidelik gesê dat die regering geen tegniese kollege meer as die kiem van 'n tegnologiese instituut sal beskou nie. Die Universiteit van Suid-Afrika het dus geen nuwe lid bygekry nie en die studente aan alle ander inrigtings is as eksterne kandidate in die universiteit se eksamens behandel.

Die kolleges van die Universiteit van Suid-Afrika het geografies ver uitmekaar gelê. Uit die plaaslike oogpunt was hulle belangriker as die verre eksamenmasjien in Pretoria. As eksaminerende liggaam moes die universiteit, net soos die ou Kaapse universiteit, nogal heelwat kritiek verduur. Die uitslae is soms vertraag, met nadelige uitwerking op die aansien van die universiteit. Dit was darem nie altyd die fout van die administrasie in Somersethuis nie. In 1929 vertrek 'n eksaminator byvoorbeeld op 'n ongeleë tyd op sy wittebroodsreis en hy gee opdrag dat geen skrifte agter hom aan gestuur mag word nie!

Die Universiteit van Suid-Afrika was nie, soos sy voorganger lange jare was nie, gebonde aan die gekose administratiewe setel nie. Met tussenpose is vergaderings van raad en senaat by al die kollegesentrums behalwe Wellington gehou. Dit het egter nie dikwels gebeur nie. In die vroeë jare twintig het J. E. Holloway van die Transvaalse Universiteitskollege toe 'n verbeeldingryke plan voorgestel waardeur die kolleges op 'n sentrale plek as residensiële inrigtings byeen sou kom. Hulle bates sou oorgedra word aan die federale universiteit, wat die dosente sou aanstel. Daar is verder voorgestel dat die raad so saamgestel word dat dit al die plaaslike belange wat tot dan toe 'n belangrike rol in

DIE EERSTE PLEGTIGHEID VAN DIE UNIVERSITEIT met die nuwe naam is gehou in die raadsaal, Pretoria, op 2 April 1919, presies een jaar na die totstandkoming. Daar is 138 grade toegeken, asook 99 B.Sc.-grade in die ingenieurswese, wat voorheen diplomas was, maar nou as grade toegeken is. Eredoktorsgrade is ook toegeken aan drie lede van die ou universiteit, naamlik F.C. Kolbe, J.I. Marais en J.R. Whitton.

Op hierdie program verskyn die name van 'n hele aantal persone wat toe reeds of later in die openbare lewe gepresteer het. Onder hulle was E.X. Brain, afdelingsbestuurder van die spoorweë; A.A. Coaton, algemene bestuurder van De Beers-maatskappy; P.C. Schoonees, J.R.L. van Bruggen, R.M. Titlestad en Gerrit Dekker (taal- en letterkundiges); I.D. Bosman en A.E. du Toit (geskiedkundiges); C.R. Swart (later staatspresident) en S.P. le Roux (later minister); J.E. de Villiers en A.C. Malan, wat later regter-president en appèlregter onderskeidelik geword het.

Universiteit van Zuid-Africa.

PROMOTIEPLECHTIGHEID,

2 APRIL 1919.

KANSELIER :

Veldmaarschalk Z.K.H. De HERTOG VAN CONNAUGHT
en STRATHEARN, P.C., K.G., K.T., K.P.

VICE-KANSELIER :

Dr. W. J. VILJOEN, M.A., Phil. D.

PLAATSVERVANGEND VICE-KANSELIER :

JOHN E. ADAMSON, M.A.

Voorzitter van de Senaat - - - - Professor A. C. PATERSON, M.A.

DEKENS VAN DE FAKULTEITEN :

Letteren - - - -	Professor R. A. LEHFELDT, B.A., D.Sc.
Wis-en Natuurkunde - -	Professor A. OGILBY, M.A., B.Sc., Ph.D.
Rechtsgeleerdheid - -	Advokaat W. PITTMAN, B.A.
Technologie - - - -	Professor J. ORR, B.Sc., M. Inst. C.E.
Landbouwkunde - - - -	Professor J. M. HECTOR, B.Sc.
Handelswetenschappen -	Professor J. FINDLAY, C.A., F.S.A.A.

Registrateur - - - - Dr. W. THOMSON, M.A., B.Sc., LL.D.

die geskiedenis van elke lid gespeel het, sou verteenwoordig. Hierdie droom van 'n Suid-Afrikaanse Oxford of Cambridge het egter nooit werklikheid geword nie, hoewel dit nog 'n paar jaar daarna bespreek is. Streekslojaliteit was te sterk teen hierdie plan. Party het daarin niks anders gesien as nog 'n poging om die aansien van die Pretoriase kollege te verhoog nie, want almal het geglo dat Pretoria as die sentrum gekies sou word.

Die promosieplegtigheid was lank die geleentheid vir die byeenkoms van studente en dosente van die samestellende kolleges, hoewel daar van tyd tot tyd plaaslike plegtighede gehou is. Die eerste promosieplegtigheid is in 1919 in die ou Raadsaal op Kerkplein in Pretoria gehou, gevolg deur 'n onthaal in die ietwat ongerymde sfeer van die dieretuin. Eregrade is toegeken aan die strydrosse van die ou universiteit, Kolbe, Marais en Whitton. Ook is 'n groot aantal myndiplomas omgesit in B.Sc.-grade en meer as 'n honderd grade op grond van die universiteit se eerste eksamens toegeken. Die toekenning het oorgestaan van die vorige jaar, die jaar van die griep epidemie, wat aan die einde van die Eerste Wêreldoorlog oor die wêreld getrek het.

Een LL.B. by die geleentheid was die toekomstige staatspresident van die Republiek van Suid-Afrika, Charles Robberts Swart. Verskeie persone wat baie tyd aan die sake van die universiteit sou bestee, het ook grade ontvang, onder andere die bekende opvoedkundige, E. H. Brookes, 'n toekomstige registrateur, Petrus A. Taljaard en die literêre figuur, P. C. Schoonees. Die plek van verrigtinge is spoedig daarna oorgeskuif na die Grand Theatre in Pretoria. Die studente van die plaaslike kollege het die reëling van die lewendige optog deur die strate van die stad, waarmee die verrigtinge geopen is, op hulle geneem. Die „varsity“-dans het een van die sosiale hoogtepunte van die jaar geword.

In Augustus 1929 is 'n bykomende plegtigheid ter ere van sekere besoekende lede van die Britse Vereniging ter Bevordering van die Wetenskap by die Transvaalse Universiteitskollege gehou. Een van die besoekers was die latere Britse minister van gesondheid, majoor Walter Elliot. Die tyd van die snoeimes het egter aangebreek, en gradedag het spoedig saam met die navor-

singsbeurs wat aan die begin van die federale universiteit se bestaan gestig is, van die toneel verdwyn. Na 1930 het die nuwe Universiteit van Pretoria sy eie plegtighede begin hou. Die *Pretoria News* het gemeen dat die federale promosieplegtigheid sekerlik baie van sy glans kwyt sal wees na die afstigting van sy grootste lid. In 1931 hou die Universiteit van Suid-Afrika 'n plegtigheid waarop die vise-kanselier, Hoogenhout, sy rede binne die perke gehou wat geld vir 'n dag waarop lang toesprake, lang rolle en lang preke die een net so onvanpas is as die ander. Dit was in die Grand Theatre. Die volgende jaar se plegtigheid, dié keer in die Plaza-teater, was die laaste van die universiteit vir baie jare.

Hierdie byeenkomste in Pretoria het nie altyd sonder kritiek van die kant van die algemene publiek verloop nie. Die redakteur van die *Pretoria News*, Vere Stent, het hom eenkeer smalend uitgelaat oor die Suid-Afrikaanse universitêre wêreld, met sy dekane, wat goed betaal word vir ligte werk en die glad nie onplesierige verantwoordelikheid om onaansienlike meisies en knewels van jongmanne die akademiese gemeenskap binne te lei nie. Maar dit was 'n besonder verwronge siening, want die jaarlikse toekenning van grade het die federale universiteit in die oë van baie, al was dit net vir 'n paar uur, tot iets hoër as net 'n eksamenfabriek verhef. Namate die eksamineerfunksie geleidelik deur die aparte kolleges gedeel is met die universiteit, het die kloof tussen die aktiewe doserende sentrums en die administratiewe hoofkantoor al hoe groter geword. Een gesamentlike promosieplegtigheid is in 1946 gereël, maar aangesien die direkteur van demobilisasie reisvergunning vir die sestien studente geweier het, het net een opgedaag.

Eregrade is gereeld toegeken solank die federale universiteit bestaan het. Tussen 1920 en 1934 is verskeie manne wat die ou Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop as raadslid gedien het, vereer vir hulle volksdiens. Sir John Buchanan is in 1925 en sir John Wessels nege jaar later met die doktorsgraad in die regte bekroon. 'n Eredoktoraat in die lettere is in 1920 aan ds. Adriaan Moorrees en in 1925 aan William Ritchie toegeken.

JOHN DANIEL KESTELL is op 15 Desember 1854 te Pietermaritzburg gebore, waar hy laerskoolonderrig kry. Daarna is hy vir byna 2 jaar delwer by Kimberley en ondergaan dan sy hoërskoolopleiding van 1873 af aan die Stellenbosse Gimnasium, toe na die Teologiese Seminarie en einde 1880 na Utrecht, waar hy sy teologiese opleiding voltooi. In 1881 begin hy sy predikantsloopbaan in die Nederduitse Gereformeerde Kerk, Dutoitspan, Kimberley.

Gedurende die Anglo-Boere-oorlog is hy veldprediker en bly dit tot aan die einde van die oorlog. Hy was een van die notulehouders tydens die vredesonderhandelinge.

As kerkleier staan hy kop en skouers uit, asook met sy aandeel aan die Bybelvertaling. Hy is ook die inspirasie agter die stigting van die Reddingsdaadbond en leier van die Helpmekaarbeweging.

Talle publikasies verskyn van sy hand, soos 'n weergawe van die vredesonderhandelinge, 'n biografie van Christiaan de Wet, etlike geestelike bloemlesings en 'n hele aantal boeke met 'n verskeidenheid temas.

Einde 1920 word hy rektor van die Grey-universiteitskollege en bly dit tot in 1927. As erkenning vir sy groot diens aan die Afrikaanse volk kry hy die eregrade D.D. van die universiteit in 1933, D.Litt., Universiteit van Pretoria in 1934, en LL.D. van die Universiteit van Kaapstad, ook in 1934. Hy was kanselier van die Universiteit van Stellenbosch van 1939 af tot aan sy dood. Hy het lang diens aan die universiteit: raadslid vir drie periodes tussen 1911 en 1930, en vise-kanselier 1926 tot 1928.

Hy is op 9 Februarie 1941 te Bloemfontein oorlede en is begrawe aan die voet van die Vrouemonument.

Ds. John Daniel Kestell, D.D. (h.c.),

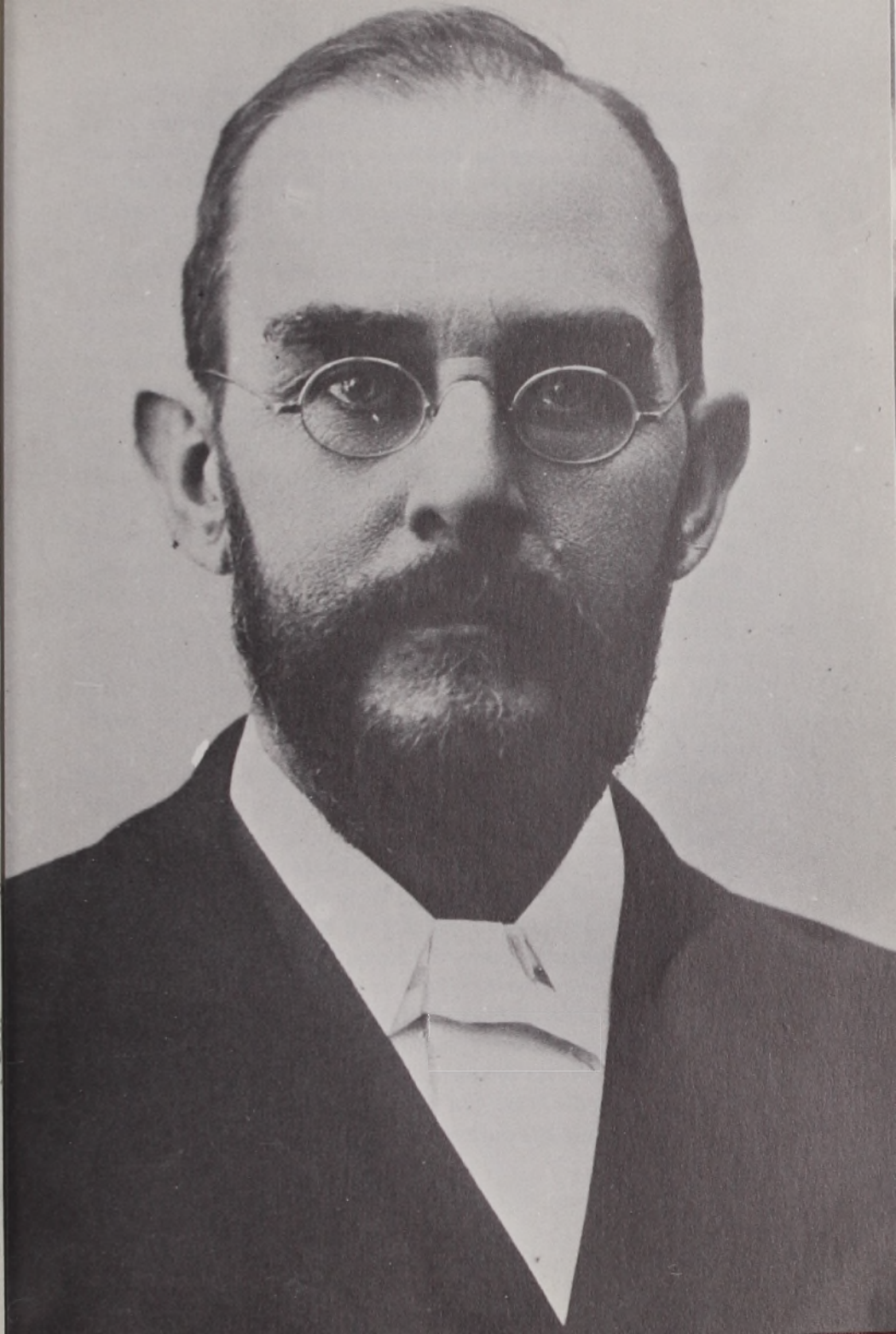
D.Litt. (h.c.), LL.D. (h.c.)

Raadslid 1911-1913; 1918-1919; 1920-1930

Dekaan Fakulteit Lettere en Wysbegeerte 1923-1924

Vise-kanselier 1926-1928

(Foto: Staatsargief)

Ds. J. D. Kestell is in 1933 in Bloemfontein as doktor in die godgeleerdheid ingestel. Sy verband met die Kaapse universiteit was van korte duur, maar hy het baie jare nuttige diens aan die federale universiteit gelewer en in 1926 die derde vise-kanselier daarvan geword. 'n Latere vise-kanselier, M. C. Botha, ontvang in 1936 die eredoktoraat in die lettere.

Tussen 1933 en 1945 is ook aan vier ander raadslede van die federale universiteit eredoktorsgrade verleen, naamlik aan R. B. Denison van Natal (D.Sc.), G. F. Dingemans van Rhodes (D.Litt.), Jacob D. du Toit van Potchefstroom, beter bekend as die digter Totius (D.Litt.) en Alexander Kerr van die Suid-Afrikaanse Naturellekollege (LL.D.). Onder die senaatslede het Gerrit Besselaar van Natal (D.Litt.), Orlando Oldham van dieselfde kollege (M.Com.) en Adriaan Francken van Bloemfontein (D.Litt.) eregrade ontvang, asook sir Arnold Theiler van Onderstepoort, wat reeds vroeër dieselfde onderskeiding van die ou eksaminerende universiteit ontvang het. In 1925 word hy doktor in die veeartsenykunde van die Universiteit van Suid-Afrika. Die gebruik is gevolg om geen graad honoris causa aan iemand toe te ken solank hy nog aan die universiteit verbonde is nie.

In 1920 is 'n doktorsgraad in die regte toegeken aan prins Arthur van Connaught, die goewerneur-generaal en seun van die destydse kanselier van die universiteit. 'n Soortgelyke eer is in 1943 ook bewys aan N. J. de Wet toe hy die hertog van Connaught opgevolg het as die titulêre hoof van die universiteit. Onder die ander ontvangers van eregrade was die Amerikaanse opvoedkundige Anna E. Bliss van die Hugenotekollege (D.Litt.), die geoloog, Alexander Logie du Toit (D.Sc.), die politikus en regter, sir Thomas Graham (LL.D.), en die argivarisse en geskiedkundiges, C. Graham Botha (M.A.) en Andries Dreyer (D.Phil.). Die Bantoe-onderwyser en stigter van die Ohlange-instituut, John Langalibalele Dube, ontvang 'n doktoraat in die filosofie in 1936. Dit was die eerste keer in Suid-Afrika dat 'n nie-blanke vir die eer gekies is. Dit was egter ongelukkig dat rasseoorwegings 'n rol gespeel het by die keuse van die toekenningsplek. Dube wou die graad graag in Natal ontvang, maar die plegtigheid moes toe by

die Suid-Afrikaanse Naturellekollege in Kaapland gehou word.

Een saak wat sowel die federale administrasie as die kolleges geraak het, was die taalkwessie. In dié opsig was die Universiteit van Suid-Afrika gebonde aan 'n beleid van gelykheid. Byna van die begin af was die universiteit bereid om Afrikaans as alternatief van Hollands te erken. Die universiteit was ook in hoër mate verteenwoordigend van die twee taalgroepe as wat hy ooit onder sy vorige naam was of selfs as wat hy een tyd later in sy geskiedenis sou word. Hoewel Engels as onderrigmedium en as voertaal van die verskillende bestuursliggame in die vroegste jare 'n aanmerklike voorsprong geniet het, is Afrikaans gaandeweg al hoe meer gebruik. Die beginsel dat die notule en agendas in albei tale moet wees, is reeds in 1921 aangeneem. Twee raadslede het baie gedoen om die gebruik van Afrikaans in die universiteitswese te bevorder: Ferdinand Postma van Potchefstroom en S. P. Barnard van die Bloemfonteinse kollege.

In sommige kringe is die registrateur, William Thomson, as 'n besliste teenstander van Afrikaans en Hollands beskou. Die redakteur van *De Volkstem* het hom hieroor aangespreek kort na die opening van die universiteit se kantore in Somersethuis: „'n Teënstander van gelyke regte . . . is 'n anakronisme . . . Die Noordelike Universiteit word 'n beslis tweetalige universiteit, of gladniks: en ons wou die Registrateur van die begin af goed laat verstaan dat ons hier g'n nonsens op daardie stuk gaan verdraag nie!”

Thomson is meermale hieroor aangeval. Toe Theophilus Scheepers van die Middelburgse Hoërskool in Transvaal sy M.A.-diploma in Engels ontvang, skryf hy in Oktober 1919 'n bitter bewoorde brief aan die universiteit en vra of Hollands „te onbeschaafd voor 't fijne gevoel van de Universiteitsraad” is. In 1921 kom die registrateur weer onder skoot toe 'n brieffskrywer in *De Volkstem* vra of Thomson dan „zulk 'n gebrekkig opgevoed man (was), dat hij alleen Engels kent.” Die skrywer bied aan om sy „huisbooi” te stuur om die registrateur te help, want hy is „'n flukse ou kaffer” wat drie tale vloeiend kan praat. A. D. R. Bisschop, lid van 'n familie in Pretoria wat in die

Universiteit van Zuid-Afrika.

1858

Voortrekker Eeuftes - Jaar

1958

GRAAD VAN BACCALAUREUS ARTIUM.

Hiermee verklaar ons dat

Ter herdenking van die VOORTREKKER-EEUFES, het die universiteit 'n fonds in die lewe geroep wat aangewend moes word vir studiebeurse vir meesters- en doktorsgrade (R120 en R500 onderskeidelik) wat aan die universiteit afgelê moet word en waarvan die verhandelings en proefskrifte moet handel oor onderwerpe in verband met die Groot Trek of oor onderwerpe in verband met die algemene ontwikkeling van Suid-Afrika tot 1900.

'n Verdere bydrae tot die herdenking van die eeufes was 'n graadsertifikaat wat op die kopstuk 'n ossewa en die Voortrekkermonument uitbeeld.

Sowat 510 sulke sertifikate is in daardie jaar uitgereik.

voorste linie vir taalregte geveg het, het die saak toe op besadigder toon onder die aandag van die eerste minister, generaal Smuts, gebring. Bisschop wys daarop dat die miskenning van Hollands in amptelike stukke van die universiteit, soos die een wat tot die brief in *De Volkstem* gelei het, 'n groot steen des aanstoots in Suid-Afrika is. Hy sê dis „plagerijen zoals deze, welke ons verbitteren, en welke bijdragen tot een slechte verhouding tusschen de rassen in deze Unie.” Met 'n sug van verligting het Patrick Duncan, die minister van onderwys, die bevredigende beslegting van die geskil in 'n briefwisseling tussen die registrateur en G. S. Preller, die historikus, destyds assistent-„editeur” van die blad, begroet. Preller het 'n groot rol in die taalstryd gespeel.

Met Thomson se aftrede is die taalvraagstuk vir sover dit die administrasie betref, blykbaar opgelos. Op die vlak van die onderrig het dit egter 'n brandende vraag gebly. Potchefstroom was van die begin af 'n inrigting vir Afrikaners, maar die kolleges in die Afrikaanssprekende plekke soos Pretoria, Wellington en Bloemfontein het nog steeds die beeld van Engelse oorheersing getoon, wat so lank 'n kenmerk van die hoër onderwys in Suid-Afrika was. Die Transvaalse Universiteitskollege het altyd probeer om 'n tweetalige beleid te volg en kon in 1923 met trots verklaar dat dit „less provincial and sectional in character” is as enige ander kollege in die land. Die geldelike steun van Pretoria se groot getal Engelssprekendes wou die kollege nie verbeur nie, en hy het in die jare twintig hard geveg om sy beleid te handhaaf teen 'n groeiende aandrang van Afrikanerkant op ruimer gebruik van Afrikaans in die lesingsale. Soortgelyke spannings het aan die Grey-universiteitskollege in Bloemfontein voorgekom. Daar het die senaat in 1929 die vaste aanstelling van D. F. Malherbe as rektor teëgestaan omdat hy 'n voorstander was van 'n Afrikaanstalige universiteitskollege. Baie senaatslede het gemeen dat die inrigting teen elke prys moet probeer om albei blanke volksdele in ag te neem.

Toe die nuwe Universiteit van Pretoria in 1930 tot stand gekom het, is met vertroue beweer dat die inrigting sal voortgaan

om op taalgebied die begeertes van albei volksgroepe na te strew. Maar twee jaar later is die eerste fase in die uitskakeling van Engels as algemene onderrigmedium begin. Dit het die mense wat dieselfde vir die Grey-universiteitskollege in Bloemfontein begeer het se hande gesterk. In 1935 is daar 'n stap gedoen – die verdoping van die kollege tot die Universiteitskollege van die Oranje-Vrystaat – wat baie bygedra het om die bande van die kollege aan die oorwegend Afrikaanse provinsie hegter te smee. Teen 1942 bepleit H. van der Merwe Scholtz die saak dat die toekomstige beleid moet wees die skepping van 'n Afrikaanstalige kollege, met aanmoediging egter van 'n hoë tweetaligheidsspeil. In die tyd het die keuse van Anna de Villiers as prinsipaal van die Hugenate-universiteitskollege ook die begin van groter klem op Afrikaans ingelui, hoewel daar nog 'n mate van teenstand in die kollegesenaat was.

Die aanstelling van tweetalige onderwyskragte aan universiteite en universiteitskolleges was na die mening van die minister van onderwys in 1930, dr. D. F. Malan, die beste middel om regverdigte behandeling te verseker. Sy poging om die bereiking van die doel te bespoedig deur staatsbeheer oor aanstellings is deur sommige met agterdog bejeën. Veral Engelssprekendes het gevrees dat die aanwins van bekwame lektore en professore sou ophou indien tweetaligheid as vereiste gestel word. Soos in die laaste dae van die Kaapse universiteit het hulle betoog dat Suid-Afrika hoogs bekwame manne en vroue uit Brittanje en elders sou verloor as nuwelingte verplig sou word om Afrikaans te leer.

Met die totstandkoming van 'n doserende universiteit in Pretoria het die vraag oor die beste setel vir die federale administrasie ontstaan.

Toe daar beraadslaag is oor die beskikking oor die gebou in Kaapstad, het Baumgarten voorgestel dat die Universiteit van Suid-Afrika terug kom na Kaapstad. Daardeur sou die universiteit egter aan die uiterste rand in plaas van in die middel van sy samestellende kolleges beland het. 'n Setelverskuiwing is wel oorweeg, en 'n klousule is in die Wet op die Universiteit van Pretoria ingevoeg om daaraan uitvoering te kan gee. Verskui-

HUGH BRYAN is op 21 Augustus 1871 te Lyddington, Rutland, Engeland, gebore. Hy kry sy skoolopleiding aan Oundle School; daarna is hy na Queen's College, Cambridge, waar hy die M.A. in Klassieke behaal.

Hy gee vir 11 jaar onderwys en is aan Dover College verbonde toe hy in 1902 besluit om na Natal te kom. Hy is tot 1904 aan die Maritzburg College verbonde. In hierdie jaar word hy inspekteur van skole in Natal tot hy in 1917 hoofinspekteur word; in 1923 word hy superintendent van onderwys in Natal en bly dit tot hy in 1930 aftree.

Tussen 1934 en 1937 is hy waarnemende registrateur aan die Natalse Universiteitskollege, en na die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog gee hy sowat 8 jaar lank onderwys aan Hilton College. Benewens sy intense belangstelling in die onderwys het hy ook wye belangstelling as rotariër en as krieket-, rugby- en gholfspeler gehad.

Hy is raadslid van 1923 tot 1930 en vise-kanselier 1928-1930.

'n Maand voor sy 84e verjaarsdag is hy op 9 Julie 1955 by Kloof, naby Durban, oorlede. Sy begrafnis vind op Pietermaritzburg plaas.

*Hugh Bryan, M.A.
Raadslid 1923-1930
Vise-kanselier 1928-1930*

wing na Bloemfontein is deur baie bepleit, maar binne die universiteit self het daar hieroor geen eenstemmigheid geheers nie. Van tyd tot tyd oor etlike jare is die saak bespreek, maar die raad het geen vaste besluit geneem nie. Grant se opvolger as registrateur, Langham Murray, was nie ten gunste van die trek uit die hoofstad nie, en om die aanbod van 'n stuk grond deur die stadsraad van Bloemfontein te neutraliseer, het hy probeer om 'n soortgelyke aanbieding uit die stadsraad van Pretoria te pers. Die stadsraad het darem sedert 1940 'n jaarlikse bydrae van R300 aan die universiteit betaal. Die trek na Bloemfontein is met welslae weerstaan.

Hoewel die Universiteit van Suid-Afrika nie juis 'n blink ster aan die akademiese trans was nie, het hy tog sy rol in die intellektuele lewe van die land en in die buiteland gespeel. Hy is verteenwoordig in die vyfjaarlikse kongresse van die imperiale universiteite en in die universiteitsburo in Brittanje. Sy afgevaardigdes het byvoorbeeld die wêreldkonferensie oor die hoër onderwys in Parys in 1937 bygewoon. Hy is ook geraak deur die bedrywighede van sekere organisasies wat in die jare tussen die twee wêreldoorloë in die gees van vriendskap en begrip onder die nasies onder die besieling van die Volkebond opgekom het. Die Universiteit van Suid-Afrika het sy steun verleen aan die konferensies van die New Education Fellowship wat E. G. Malherbe in Suid-Afrika georganiseer het. Hy het ook bygedra tot die bevordering van internasionale verhoudings deur middel van die South African Universities Lectureship Committee en die Carnegie Corporation Visitors' Grants Committee. Die South African Institute of Race Relations het in sy bestuursliggaam ook 'n verteenwoordiger van die universiteit gehad. In dié dae het Frank Buchman se Oxford-groep sy invloed onder die studente uitgebrei. Meer as een gewete is geroer deur 'n skuldbesef en dan ontvang die universiteit 'n boetvaardige, hoewel vertraagde, biebriëf omtrent oneerlikheid in die eksamenlokaal.

Vir 'n federasie van samestellende kolleges het die toekomstige maar vaal gelyk na die verlies van die Transvaalse Universiteitskollege. Die Hugenote-universiteitskollege het wel klein gebly,

maar die ander vier het gestadig in getalle en invloed toegenem. In 1930 het Natal en Rhodes albei 400 studente gehad; Grey het meer as 300 en Potchefstroom byna 250 gehad. Die grootste onder hulle, Natal, het die eerste stappe in die rigting van onafhanklikheid gedoen. Die meeste eer hiervoor kom toe aan die baanbrekerswerk van J. W. Bews, wat destyds prinsipaal geword het. Eers het hy 'n federale universiteit vir Natal op die oog gehad, met kolleges vir Bantoe- en Indiërstudente en met universiteitsgeriewe vir blankes in Durban en in Pietermaritzburg. Die eerste ideaal is nooit verwesenlik nie, die tweede wel. Die skakel met die Natalse Tegniese Kollege is in 1931 verbreek, en die pas voltooide Howard Memorial College in Durban is deur die huidige universiteit oorgeneem saam met hierdie kollege se universiteitsdepartemente in Durban. Die kunsskool het albei kolleges tot 1935 bedien.

Met die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog in 1939 is alle verdere afstigting van kolleges beëindig. Weer was daar ernstige meningsverskil oor die rol wat die nasie in die stryd moet speel, maar die Universiteit van Suid-Afrika het die tradisie van neutraliteit wat hy van sy voorganger geërf het, bly handhaaf. Die gewapende magte van die Unie het studietoegewings geniet, en dié in internerings- en krygsgevangekampe kon dankbaar wees vir die geleentheid om verder te studeer. Die wye verspreiding van die land se strydkragte het ook die universiteit se werk baie laat toeneem.

Afgesien van die betwiste konvokasieverkieping van 1942 was daar min voorvalle wat die universiteit in dié jare in die politieke strydperk gebring het. Daar was darem studente-onrus in Potchefstroom en kommer by die senaat oor die moontlike uitwerking van pro-Duitse propaganda aan die Hugenote-universiteitskollege in Wellington. 'n Ouer wie se kind in 'n musiek-eksamen gedruip het, het daarin 'n strafmaatreeël gesien: „Ons as ouers moet erken dat die dogter miskien gefouteer het om Duits te sing, wat moontlik onwenslik is in hierdie tyd van groot bitterheid.” Een laaste weerklank van die oorlogstydse vyandigheid is in die eerste vredesdae gehoor as protes teen die invoeging

Met die mondigwording van die Transvaalse Universiteitskollege in 1930 het daar heelwat veranderings in die samestelling van die *SENAAT* gekom.

Daar was kommer in verskeie kringe dat die uittrede van die Transvaalse Universiteitskollege die universiteit nadelig sou tref. Aan hierdie universiteitskollege was 'n hele aantal akademici wat 'n groot bydrae gelewer het, en dit was bowendien in dieselfde stad gesetel.

Die vrees is egter nie bewaarheid nie, want die geleerdes aan die ander samestellende kolleges het hulle plekke vol gestaan, en die universiteit, wat oor sy groeiprobleme was en rigting gekry het, was besig om te konsolideer en uit te bou.

Nieteenstaande hulle lojaliteit aan die federale universiteit het die ander samestellende universiteitskolleges, met die uitsondering van die Hugenote-universiteitskollege, in die rigting van onafhanklikheid beweeg.

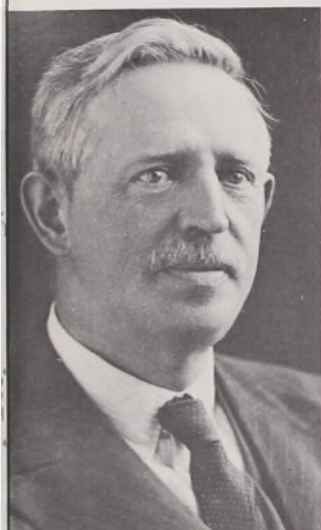
Voorsitters van die Senaat 1928-1944
(Vir die periodes 1934-1936 en 1936-1938, kyk onder
Voorsitters van Senaat 1918-1928)

Prof. A.E. du Toit
(Transvaalse Universiteitskollege)
1928-1930

Prof. T.F. Dreyer
*(Grey-universiteitskollege/
Universiteitskollege van die
Oranje-Vrystaat)*
1930-1932; 1938-1940
(Foto: U.O.V.S.)

Prof. G.F. Dingemans
(Rhodes-universiteitskollege)
1932-1934
(Foto: Rhodes-universiteit)

Prof. J. Smeath Thomas
(Rhodes-universiteitskollege)
1940-1942

Prof. J. McKinnell
(Natale Universiteitskollege)
1942-1944

van vrae oor die nasionaal-sosialisme in 'n vraestel oor die staatsleer. So iets kon miskien liever weggelaat gewees het, want dit het kwaai gevoelens gewek, en vrae daarvoor is in die Volksraad gestel.

Die oorlog het ook administratiewe probleme meegebring, nog vererger deur die geldnood. Die jaarlikse senaatsvergaderings is opgeskort, en die dagbestuur van die senaat het veel groter bevoegdheid uitgeoefen. Die wetlike bepalings omtrent universiteitsadministrasie is ontoereikend bevind. Raad en senaat het die saak uitvoerig in komitee bespreek. Hervorming moes egter op die vredesluiting wag. Buitendien was daar 'n komitee van ondersoek na die geldelike posisie van die land se universiteite aan die gang onder voorsitterskap van P. J. du Toit, die direkteur van die vecartsenydiens.

Teen 1945 het die besondere probleme van die Universiteit van Suid-Afrika ver oor die bloot geldelike heen gestrek. Die kolleges het geweldig gegroei, en almal behalwe die kleine Hugenotekollege, met 120 studente, was ryp vir volle onafhanklikheid. Die studentetalle van 1946 het dit ten oorfloed bewys, want die terugkerende soldate het die inskrywing aan die vier groot kolleges sterk verhoog. Natal het byna 2 000 studente gehad, d.w.s. nie veel minder as die Universiteit van Stellenbosch nie. Rhodes en die Oranje-Vrystaat het albei meer as 1 000 studente gehad, terwyl Potchefstroom ongeveer 800 gehad het. Ook die Suid-Afrikaanse Naturellekollege het vinnig gegroei tot omtrent 300 studente in 1945. Hy was nog nie gereed vir universiteitstatus nie, maar het begin aandrang op opname in die federasie. Party mense was bereid om die Naturellekollege sonder meer as samestellende kollege op te neem, maar ander was net so sterk gekant daarteen omdat daar beslis rassewrywing sou ontstaan as die kollege se verteenwoordigers in die universiteit se raad en senaat opgeneem word.

Vroeg in 1946 gee die Natalse Universiteitskollege kennis van sy voorneme om onafhanklike status aan te vra. Dit gee aanleiding tot die aanstelling van 'n kommissie onder voorsitterskap van E. H. Brookes om verslag te doen oor die toekoms van die

Universiteit van Suid-Afrika. Brookes en sy medekommissaris, K. Bremer, P. J. du Toit en Eliza B. Hawkins, met J. E. S. van Zyl as sekretaris, het hulle bevindings in Mei 1947 aangekondig. Hulle beveel onafhanklikheid aan vir al die kolleges behalwe vir die Hugenotekollege. Hulle meen dat dié kollege die moontlikheid van affiliasie met die Universiteit van Stellenbosch moet bespreek, en as dit moontlik blyk, was die kommissie bereid om die kollege nog 'n tyd lank kans te gee om sy bestaan te regverdig. Vir die Suid-Afrikaanse Naturellekollege is affiliasie met Rhodes in Grahamstad aan die hand gegee, aangesien daar hier volgens die verslag geen vyandigheid op grond van ras bestaan nie.

Hierdie aanbevelings is stap vir stap uitgevoer. Die kollege op Fort Hare het hom by die naburige Grahamstad aangesluit. Hierdie reëling het byna tien jaar standgehou. Die Hugenote-universiteitskollege het nie daarin geslaag om met Stellenbosch te affilieer of om sy ou hoogtes te bereik nie. Sedert 1950 hou hy op om in sy ou gedaante voort te bestaan en word omgeskep in 'n opleidingskollege vir die maatskaplike werkers van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, die liggaam wat in eerste instansie die Hugenotekollege gestig het. Een vir een verlaat die ander kolleges die federasie. Wet 4 van 1948 stig die Universiteit van Natal, wat in Maart die volgende jaar in aansyn kom. Wet 21 van 1949 skep die Universiteit van die Oranje-Vrystaat met ingang van Maart 1950. Die Rhodes-universiteit kom op 10 Maart 1951 in aansyn ingevolge Wet 15 van 1949. 'n Week later word Wet 19 van 1950 uitgevoer met die instelling van die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Hiermee verval die federale universiteit, maar die Universiteit van Suid-Afrika bly voortbestaan. Dat dit moontlik was, spruit daaruit voort dat hy verplig was om nie net vir sy kollegestudente eksamen af te neem nie, maar ook vir private of „eksterne” kandidate. Hierdie sy van sy werk was van minder belang in 1918, maar teen 1945 was die druk van onverbonde studente van alle rasse groot om kwalifikasies te verwerf sonder bywoning van 'n universiteit of kollege. In 1918 en baie jare daarna is die eksterne

student kwalik geduld, en baie het gehoop dat hy later totaal van die universiteitstoneel sal verdwyn, maar teen 1945 kon sy behoeftes nie meer oor die hoof gesien word nie. Die voorsiening in hierdie behoeftes is die fondament waarop die huidige Universiteit van Suid-Afrika gebou is.